

БАЛКАНСКО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ ЗА НАСИЛИЕ И ПРЕНЕБРЕГВАНЕ НА ДЕЦА (BESAN)

FP7 DG-RESEARCH [HEALTH-F2-2009-223478]

НАСОКИ ЗА ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ

РАЗДЕЛ I. ЗАДЪЛЖЕНИЯ И ПОДГОТОВКА НА ИЗСЛЕДОВАТЕЛИТЕ

Изисквания и квалификация

Изследователите са сърцето и душата на проучването, особено ако то засяга деликатни въпроси като насилие над деца или взаимоотношенията в семейството. Възможно е децата, както и възрастните, да не се чувстват комфортно при участие в проучването или да говорят открито за личните си преживявания с изследователския екип. Възможно е също да се чувстват неловко при споделяне на някои специфични проблеми, говорейки за тях с хора от противоположния на тях пол.

Добрият изследовател за проучване по проект BECAN трябва :

- 1) **да вярва в значимостта** на проучването;
- 2) **да се чувства добре**, когато говори по темата на проучването;
- 3) **да не се шокира лесно**;
- 4) **да е запознат с местните обичаи и традиции** на участниците в проучването;
- 5) да е способен **лесно да се приспособи** към различни типове хора (с различно образование, с различен социално-икономически статус, индивидуалност);
- 6) да бъде **напълно запознат** с инструментариума и процедурите на проучването;
- 7) да бъде **„стриктен“** и да изпълнява стъпка по стъпка **ВСИЧКИ установени процедури** на проучването (администриране на въпросника, представяне на стандартни, предварително подготвени обяснения и отговори на въпросите, записване на отговорите, оказване помощ на анкетираните и т. н.);
- 8) да има способността да **остане неутрален и да не съди**;
- 9) да не играе ролята на „съветник“ или „консултант“ на участниците в проучването (както по време на интервюта, така и по време *на и след* самостоятелното попълване на въпросниците);
- 10) **да заслужава доверие**;
- 11) да може и/или да има желание да:
  - следва точно процеса, според инструкциите;
  - да докладва достоверно и точно за процеса на проучването;
  - да запази строга конфиденциалност;
- 12) да бъде **добре информиран** в областта на законодателството и за своите задължения при докладване на случай на насилие, както и за възможните

източници на помощ. Това ще му даде възможност да предоставя точна информация и с действията си да не застрашава допълнително безопасността на детето, жертва на насилие, което има нужда от неговата/нейната помощ;

- 13) да **бъде внимателен** и да не застрашава както безопасността на анкетираните, така и своята собствена.

1. Запознаване с инструментариума

Всички изследователи трябва да бъдат запознати както с инструментариума, така и със стъпките, които трябва да се следват при провеждане на проучването. При необходимост от провеждане на интервюта, трябва да се познава инструментариума, за да може да се четат въпросите и записват отговорите лесно, бързо и рутинно. След приключване на обучението и преди започване на проучването, всички изследователи трябва да проведат пилотно проучване: **а) самостоятелно попълване на ICAST-CH и ICAST-P въпросници** (от най-малко две деца и двама родители) и **б) структурирано интервю** (с поне две деца и двама родители). След проверка на качеството на попълненото, трябва да се:

1. попълнят формулярите за Доклад от проучването (*Приложение 2а и 2б*) и да се вземе участие в консултантска сесия с обучаващият(-ните), където ще се докладват и дискутират евентуалните трудности, появили се по време на събирането на данни;
2. кодират събраните данни по даден шаблон (SPSS).

Необходимо е при подготовка и провеждане на проучването **всички изследователи да действат ПО ЕДИН И СЪЩИ НАЧИН по отношение на:**

- ✚ представяне на проучването на анкетираните (и на обществото);
- ✚ представяне на инструкциите и начина на провеждане на интервюта;
- ✚ даване на стандартизирани отговори на въпросите на анкетираните, изискващи разяснения;
- ✚ докладване процеса и напредъка по време на срещите;
- ✚ запазване на конфиденциалност;
- ✚ справяне със ситуации, свързани с разкриване на случаи на насилие и пренебрегване на деца (CAN*);
- ✚ опазване безопасността на анкетираните и своята собствена.

---

* CAN – насилие и пренебрегване на деца.

2. Поетапно описание на "типичен ден за теренно изследване"

"Типичен ден за теренно изследване" продължава много повече от 24 часа. Това означава, че всеки изследовател има и други задължения, преди и след събирането на данни, които не могат да бъдат извършени в рамките на един ден.

В деня преди събирането на данните:

- 2.1.1. всеки изследовател ще получи от местния координатор материалите, необходими за изследването на следващия ден;
- 2.1.2. въз основа на списъка (*виж стр. 4,5*), трябва да се провери, дали са налице всички необходими материали;
- 2.1.3. на картата трябва предварително да се намерят дестинациите и да се организира пътуването (това е важен момент, най-вече в случай, че повече от един екип изследователи ще пътува с един и същ автомобил, който е най-изгодният от икономическа гледна точка вариант). Тази стъпка може да се предприеме от „шофьорът“ на групата (а той е или един от изследователите, или местният координатор);
- 2.1.4. предварително се уговаря мястото и времето, където и когато екипът ще се събере на следващия ден, по начин, по който да се осигури пристигне в училище по-рано от предварително уречения час.

2.2. В деня на събиране на данни в училище:

- 2.2.1. пристигане навреме, за да не се отлага по никакъв начин работата на целия изследователски екип.
- 2.3.2. спазва се абсолютна прецизност на всички описани стъпки (*виж стр.9*)
- 2.2.3. важно е да се започне незабавно водене на бележки за всичко, което прави впечатление и неща, които не могат да се разрешат в момента (напр. въпроси, които са зададени, но не може да се отговори веднага, защото не са предвидени подобни въпроси, съответно отговори на тези въпроси, ако има нещо докато трае цялата процедура, което е затруднило изследователя; „особено“ поведение, което е забелязано от страна на ученик, учител или директора на училището), като същевременно се внимава никой друг да не прочете бележките и записките, които се водят в процеса на проучването.
- 2.2.4. пътуването от училище до училище винаги трябва да е внимателно по отношение на сигурността при пренасянето на въпросниците (попълнени или непопълнени). Ако е възможно, да се носят само въпросниците, които са за

конкретното училище, останалите да останат в колата). Преди да си тръгне от класната стая/ училището, изследователят трябва да провери и се увери, че:

- не е забравил нищо (може би ще е от полза да използва листа за проверка, докато това не се превърне в рутина);
- знае се у кого (от двамата изследователи в екипа) са въпросниците (или, че всеки е взел част от тях. Важно е, нито един въпросник да не липсва);
- получени са формулярите за съгласие на родителите (в случай, че са събрани от представител на училището)

2.2.5. да не се дискутират въпроси, свързани с проучването или събраната информация пред хора или докато се пътува с обществен транспорт или такси.

2.2.6. **след завършване на събирането на данни във всички училища**, трябва възможно най-бързо всички въпросници да се приберат на сигурно място, където заедно с другият изследовател от екипа трябва да се проверят и подредят въпросниците по класове и да се попълни формата за доклада (*Приложение 2a*) за всеки клас, за който са събрани данни. По-конкретно, трябва да се:

- провери, дали въпросниците са попълнени;
- идентифицират проблемните места, които да се запишат в частта *Забележки от въпросниците* във формата за доклада (*Приложение 2a*, като се посочи номера на въпросника, където е необходимо), за да се докладва за тях и да се обсъдят по-късно на срещата с местния координатор. В случай, че се установи, че някой от въпросниците не е валиден (например: детето го е попълнило само за забавление) отново трябва да се запише номера на въпросника;
- попълнят останалите полета от Доклада (*Приложение 2a*), които са свързани с ICASST-CH. Особено внимание се изисква при попълването на последното поле, където трябва да се посочи за споделен случай на насилие (разкрит чрез въпросника или лично);
- класифицират въпросниците по училище и класна стая и да се съхраняват на безопасно място, докато не се съберат и въпросниците на родителите на тези деца;
- съберат празните ICASST-CH въпросници, за да се предадат на местния координатор (трябва да докладват по класове и за причините, поради които въпросниците са останали празни, напр.: отказ от страна на

детето/децата да ги попълнят, отсъстващи за деня деца или деца, които вече не посещават училище);

- участват активно в контролната среща с местния координатор.

2.3. Първа контролна среща. Присъствието на всички срещи е **ЗАДЪЛЖИТЕЛНО**, тъй като трябва да се:

- 2.3.1. докладва за хода на процеса и за проблеми, с които сте се сблъскали по време на събирането на данните или проблеми при попълването на въпросниците;
- 2.3.2. докладва за споделен случай на насилие над дете или предполагаем такъв, който ще бъде дискутиран, след което ще се вземе решение, как точно да се процедира в конкретния случай;
- 2.3.3. върнат празните въпросници и докладват причината, поради която те са останали празни, с цел те също да бъдат описани;
- 2.3.4. получат материалите, необходими за изследването, които ще са нужни за следващия ден. Необходимо е не само да се организира събирането на данни в училище (*Стъпки 1.1 – 1.4*), но и начинът, по който ще съберат въпросниците на родителите от предходния ден.

- В случай, че събирането на ICAST-P, се осъществява от друг изследовател, различен от тези, които са били в класната стая предишния ден, той/тя трябва да има списък, който съдържа номерата на въпросниците, които той/тя трябва да събере от всяка класна стая. Това ще го/я улесни и той/тя ще може да организира алтернативен план, за предаването на въпросниците от родители, които по някаква причина не са изпратили попълнените въпросници в уговорения ден, но въпреки това желаят да ги предадат (напр.: той/тя може да уреди въпроса с изпращане на въпросниците по пощата или да вземе координатите им и изследователят да комуникира директно с тях).

2.4. Следващият ден от събиране на данни в училище.

- 2.4.1. Трябва да се получат въпросниците на родителите (лично от децата в училище или от колегата, който е поел ангажимента да ги събере – в зависимост от уговорката в (*стъпка 3.4*))
- 2.4.2. Да се направи връзка с родителите (при наличие на техни координати), чиито въпросници не са върнати навреме, за да се разбере, дали имат намерение да ги попълнят и да се уреди тяхното предаване. Възможно е да се наложи да се

посети дома им или да направи среща някъде другаде (за да проведе интервю с родител или просто да се получи неговия/нейния въпросник);

- 2.4.3. Да се комплектува класифицирания по клас и училище въпросник на всяко дете (ICAST-CH) с въпросника на неговия родител (ICAST-P);
- 2.4.4. Да се проверят попълнените ICAST-P въпросници, за да се идентифицират проблемните места, ако има такива, и съответно да се впише в Доклада (*Приложение 2а*). Трябва да се запише номера на невалиден въпросник. (напр. ако е отговорено на твърде малко въпроси);
- 2.4.5. Да се запишат номерата на ICAST-P, които не са върнати, като се отбележат причините за това (отказ за участие; проведен разговор с родителите, да се запише резултата от разговора);
- 2.4.6. Да се съхранят въпросниците на безопасно място, ако се очаква да бъдат предадени повече въпросници от родителите за определена класна стая (ако всички въпросници са предадени, се предоставят на местния координатор на следващата среща);
- 2.4.7. Да се съберат всички непопълнени ICAST-P – въпросници, за да се предадат на местния координатор (необходимо е да се докладва и за причините, поради които те са останали непопълнени, ако са известни (например: отказ или друга причина, която са изтъкнали);
- 2.4.8. Да се попълнят останалите полета от Доклада (*Приложение 2а*), които са свързани с ICAST-P.

2.5. **Контролна среща:** На втората и всяка следваща среща:

- 2.5.1. *стъпки 3.1 - 3.4* се повтарят за новите ICAST-CH въпросници, но също и за ICAST-P от родителите на децата от предходния ден;
- 2.5.2. за всеки клас, от който е събран определеният брой ICAST-P-въпросници: попълнените от деца и родители въпросници се предават на координатора, заедно със съответния доклад. Да се предадат по един пакет за класна стая, който съдържа всички ICAST-CH и ICAST-P въпросници и доклада за съответния клас. Постава се подходящ етикет, така че да не се обърка с останалите.

Продължителността на „типичния ден за теренни изследвания” е малко по-кратка, когато събирането на данни се извършва чрез **структурирани интервюта**. Това означава, че проверката за качеството, докладването и предаването на въпросниците става по време на контролната среща, която ще се проведе в деня на

събирането на данните. Всички задължения и стъпки преди и след събирането на данните са същите като тези, описани по-горе.

3. Необходими материали по време на събирането на данните

Преди да започнете събирането на данните на терен, всеки екип (всяка двойка) изследователи трябва да притежава необходимите материали за деня.

Необходимо е да се провери, дали на всеки екип са предоставени всички материали, изброени по-долу в *списък за проверка (А и Б)*.

А. Списък за проверка за изследователите

СЪБИРАНЕ НА ДАННИ В УЧИЛИЩНА СРЕДА (ВЪПРОСНИЦИ ЗА САМОСТОЯТЕЛНО ПОПЪЛВАНЕ)	
	Дневен ред: уговорка с училището (дата и час), адрес на училището и подробности за извадката.
	Карта на местата, които ще бъдат посетени и координатите на всяко училище.
	Бадж.
	Официално писмо за провеждане на проучването.
	Химикалки (поне 2 броя).
	Пакет материали на класна стая, съдържащ: Копия на ICAST-CH въпросници. Пликове с въпросници за родителите. Благодарствени писма за учениците.
	Демонстрационни материали: Флипчарт с примерна таблица за отговори. Мостра на плик за родители.
	Списък на услуги и специалисти (източници на помощ в дадената област).
	Списък с полезни телефонни номера.
	Мобилен телефон (активиран, но на тих режим).
	Формулярите за доклада(-ите) (<i>Приложение 2а</i>).
	Копие на “Насоки за изследователите”.

Б. Списък за проверка за интервюиращите

СЪБИРАНЕ НА ДАННИ ПО МЕСТОЖИВЕЕНЕ (СТРУКТУРИРАНИ ИНТЕРВЮТА)	
	Списък на уговорените контакти (подробности за интервюираня).
	Карта на местата, които трябва да се посетят.
	Бадж
	Официално писмо за провеждане на проучването.
	Химикалки (поне два броя)
Изследовател (Родител) информационно писмо; писмо за съгласие; ICAST-P; карти с примерни отговори за родителя; благодарствено писмо.	Изследовател (Дете) информационно писмо; форма за съгласие на детето; ICAST-CH; карти с примерни отговори за детето; благодарствено писмо..
	Списък на услуги специалисти (източници на помощ в дадената област).
	Списък с полезни телефонни номера.
	Мобилен телефон (активиран, но на тих режим).
	Формулярите за доклада (ите) (<i>Приложение 2а</i>).
	Копие на “Насоки за изследователите”.

РАЗДЕЛ II. ПРОВЕЖДАНЕ НА ПРОУЧВАНЕТО

Преди да се отиде на място за събирането на данни, трябва да се провери **правилно ли са попълнени номерата на въпросника** (идентичен код за всяка двойка въпросници за родител - дете). Ако въпросниците не са с един и същи код, ще бъде невъзможно да се съберат по двойки. Това ще доведе до изключване от анализа на двойките, интервюирани. Ето защо, кодовете трябва да се попълнят преди да се проведат интервютата и преди въпросниците да се раздадат на учениците. Необходима е прецизност при раздаването на въпросниците. Да се следи стриктно въпросника на ученика и този на неговия родител да имат един и същи код.

Трябва да се подчертае, че е **изключително важно участниците да отговарят искрено**, тъй като събирането на безполезна информация е губене на време и средства и най-вече – резултатите, които ще се получат, няма да бъдат валидни за проучването. Можете да добавите, че анкетираните имат правото да не отговорят на въпрос, на който не желаят да дадат отговор, както и че няма верни и грешни отговори. Единственото важно нещо е тяхното лично мнение и личен опит.

1. Въпросник за самостоятелно попълване

Необходимите за изследването материали се раздават на групите деца по класни стаи по начин, който да гарантира тяхната анонимност. Стъпките, които трябва да се следват, са:

- ▶ **Стъпка 1:** Информирание на учениците за проучването. Раздават се информацията за родителя и формуляра за съгласие на родителите относно участие на детето им в проучването. Това може да бъде извършено от изследователя или представител на училището.
- ▶ **Стъпка 2:** (След предварително уговорено време от 1 до 3 дни):
  - ✚ събиране на формулярите за съгласие;
  - ✚ идентифициране на отказите;
  - ✚ раздаване въпросниците[†] на учениците, които имат съгласието на родителите си за участие в проучването;
  - ✚ раздаване пликите с въпросниците за родителите им (които са със същия код като този върху въпросника на тяхното дете), заедно със съответното информационно писмо и формуляр за съгласие;

[†] В случай, че има отказ от родителите, децата **не вземат** участие в проучването.

✚ събиране на данните.

► **Стъпка 3** (следващият ден): Събиране на въпросниците на родителите. Това може да се направи по два начина:

✚ ако е възможно, същият изследователски екип, който е събрал данните от всеки клас да посети отново училището на следващия ден, за да събере пликите с въпросниците на родителите от учениците (необходимо е да се предвиди и друго посещение в случай, че някои от децата или родителите са забравили да донесат въпросника). Въпросникът може да бъде предаден и по друг, удобен за тях начин, в зависимост от ситуацията;

✚ ако родителите пожелаят, въпросниците може да се вземат от дома им.

1.1. Инструкции при самостоятелно попълване за Въпросника

С цел ефективност, ефикасност и анонимност на изследването се препоръчва **по време на събирането на данните в класната стая да присъстват само двамата изследователи**. Не трябва да се позволява на учители, директори, педагогически съветници и др. да присъстват в класната стая, докато децата попълват въпросника – изследователите трябва да са учтиви, но категорични в отстояването на това условие.

В училището трябва да се пристигне в уговорения ден:

- а) по-рано от уговореното време,
- б) с баджовете
- в) и с всички необходими материали.

Първото нещо, което трябва да се направи, е да се **посети кабинета на директора** (или педагогическия съветник; психолог), който ще помогне за разрешаване на нововъзникнали проблеми и ще придружи екипа до класните стаи.

Стъпка 1: *Запознаване на учениците с целта на проучването.* Учениците се приканват да вземат участие, без да се оказва натиск върху тях, но и без да се подчертава прекалено много за възможността да се откажат. Преди да се раздадат въпросниците на учениците, изследователският екип трябва да е научил наизуст следната реплика (за да може **дословно** да даде инструкции на учениците, без да чете):

Добро утро! Моето име е _____, а това е моят колега _____. Ние сме от <име на организацията и областта>. Причината, поради която сме тук днес, е провеждането на проучване с деца на вашата възраст. Неговата цел е да се проучат основните фактори, които могат да окажат влияние върху живота

на децата, на тяхното физическо и психическо здраве и благополучие. Това проучване се провежда в различни райони на България, както и в още 8 други балкански страни. Ние сме тук с молба да отговорите на въпроси, свързани с неща, които възрастните понякога причиняват на децата и юношите и които биха могли да ги наранят или да ги накарат да се чувстват неудобно.

Стъпка 2: *Разяснява се съдържанието на пликите за родителите и какво трябва да правят родителите с тях, като се демонстрира мострата-плик за родители.*

И така, след малко ще ви раздадем по един въпросник[‡] и по един запечатан плик, който трябва да дадете днес на един от родителите/настойниците си или на човека, който се грижи за вас.

В плика има информационно писмо за вашите родители, бланка, която той или тя трябва да попълни, и един въпросник. Вие трябва да ни върнете попълнени бланката и въпросника.

Стъпка 3: *Обяснява се на учениците, как да попълнят таблиците, като им се демонстрира на предварително подготвен за целта флипчарт (окачен на дъската или залепен с тиксо на стената) структурата на възможните отговори и как да попълнят таблицата, като им дадете пример с някой въпрос (виж Снимка 1).*

Въпросникът, който ще ви помолим да попълните не е тест. Няма „верни“ и „грешни“ отговори. Трябва да се опитате да отговорите максимално искрено.

Сега ще ви обясня как да попълните въпросника: повечето въпроси са за това, дали някой от вашето семейство или живеещ във вашия дом е правил нещо за вас или на вас. Например, някой ви е „обяснил защо дадено нещо е погрешно“. Ако това никога не Ви се е случвало в живота, ще поставите отметка в това поле. Ако ви се е случвало, ще поставите отметка в едно от сините полета. Ако се е случвало миналата година (предходните 12 месеца) ще отметнете едно от тези полета, които посочват, колко пъти ви се е случвало:

[‡] Не трябва да се раздават въпросниците на учениците преди да са инструктирани и преди да сте им разяснили начините за попълване на въпросите и таблиците към тях. Има голяма вероятност да започнат да попълват и да не чуют инструкциите.

- Това поле, ако ви се е случило веднъж или два пъти в годината
- Това поле, ако ви се е случвало 3 – 5 пъти в годината, а именно няколко пъти в годината
- Това поле, ако ви се е случвало 6 – 12 пъти в годината, а именно веднъж месечно или на два месеца
- Това поле, ако ви се е случвало 13 – 50 пъти в годината, а именно няколко пъти в месеца
- Това поле, ако ви се е случвало повече от 50 пъти в годината, а именно веднъж седмично или по-често

Ако ви се е случвало преди това, а не точно миналата година, отмятате това поле.

Ако има въпрос, на който не желаете да отговорите, можете да поставите отметка в това поле.

През последната година (предходните 12 месеца)					През последната година не се е случвало, но се е случвало преди	Никога в моя живот	Не желая да отговоря
1-2	3-5	6-12	13-50	Повече от 50			
Веднъж или два пъти в годината	Няколко пъти в годината <i>quest</i>	Веднъж в месеца или за два месеца	Няколко пъти в месеца	Веднъж седмично или по-често			
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Желаете ли да напишете нещо повече?							

Тук има място, където можете да споделите нещо от вашия опит. Моля, бъдете много внимателни, когато попълвате тези сини таблици и поставяйте само една отметка за всеки въпрос. Ако сбъркате, моля да го поправите като изтриете или зачертаете, така че да е ясно кое е вярното. Ако смятате, че поправката, която сте направили, не е ясна, можете да заградите с кръгче отговора, който искате да приемем за валиден.

Ако не поставите отметка в някое от сините полета, продължавате към следващия въпрос със сини полета. Но ако поставите такава, т.е. нещо ви се е случило, вие трябва да попълните и оранжевата таблица, която следва. Там трябва да посочите, кой го е направил: *възрастен мъж, възрастна жена, младеж, девойка*. Може да отбележите повече от един отговор. Например, че деянието е извършено от възрастен мъж и девойка. На края на таблицата отново има място, където можете да напишете нещо повече или да обясните нещо, ако желаете.

Ако това се е случило, от кого беше извършено: (Моля, отбележете всички отговори, които сметнете за необходимо да отбележите)

Възрастен мъж	Възрастна жена	Дете/ младеж	Дете/ девойка
☐	☐	☐	☐
Желаете ли да напишете нещо повече?			

Има също и няколко въпроса, които, ако ви се е случило нещо, ще трябва да отбележите не само кой го е направил, но също и каква е била вашата връзка с този човек, главно колко добре го познавахте (дали той/тя е бил непознат, някой познат или роднина?).

През последната година (предходните 12 месеца)					През последната година не се е случвало, но се е случвало преди	Никога в моя живот	Не желая да отговоря
1-2	3-5	6-12	13-50	Повече от 50			
Веднъж или два пъти в годината	Няколко пъти в годината	Веднъж в месеца или за два месеца	Няколко пъти в месеца	Веднъж седмично или по-често			
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ако това се е случило, от кого беше извършено: (Моля, отбележете всички отговори, които сметнете за необходимо да отбележите)

Възрастен мъж			Възрастна жена			Дете/ младеж			Дете/ девойка		
☐			☐			☐			☐		
b. Каква беше неговата връзка с вас?			Каква беше нейната връзка с вас?			Каква беше неговата връзка с вас?			Каква беше нейната връзка с вас?		
Непознат човек	Познат човек	Роднина	Непознат човек	Познат човек	Роднина	Непознат човек	Познат човек	Роднина	Непознат човек	Познат човек	Роднина
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Желаете ли да напишете нещо повече?											

Не забравяйте, че отбелязвате отговора или отговорите, които най-точно описват вашия опит или вашето мнение. Моля, прочетете всички инструкции и всеки въпрос внимателно и не забравяйте да отговорите на всеки въпрос. След като приключите с една страница, обръщате и продължавате на следващата.

Отговорите ви са анонимни, което означава, че НЕ ТРЯБВА никъде във въпросника да пишете името си. Отговорите на въпросите ще бъдат третирано поверително, което означава, че никой няма да узнае, как сте отговорили на тези въпроси – нито вашите учители, нито вашите родители, нито вашите приятели, нито други ученици или други хора – освен ако нечий живот не е в опасност или ако вие не помолите да говорите с някого.

Никой, дори и ние, няма да знаем как сте отговорили. Когато приключите, ще поставите въпросника си в големия плик и ще го запечатате сами.

Бих искал/а да ви припомня, че няма „верни” и „грешни” отговори. Ние се интересуваме **ЕДИНСТВЕНО** от вашето лично мнение и опит, така че, моля ви, не говорете помежду си и се опитайте да отговорите на всички въпроси възможно най-откровено.

Стъпка 4: *На учениците, които имат съгласие от родителите си, се раздават:*

- а) въпросници заедно с формулярите за съгласие (прикрепени към първата страница на въпросника);
- б) пликове с въпросниците за техните родители (**ВНИМАНИЕ!** пликовете на децата и на родителите трябва да са с еднакви кодове). В класовте с малко деца може да се даде на всяко дете плика на неговия родител в момента, в който детето предаде въпросника (заедно с благодарственото писмо за детето).

Сега ще ви раздадем въпросниците, както и пликове, които ще предадете днес на един от родителите/ настойниците си или човека, който се грижи за вас. Не забравяйте да дадете плика веднага щом се приберете вкъщи, защото мама/ татко или човекът, който ще го попълва, трябва да го попълни днес, след което да ви го даде и вие да го върнете в училище. Ние ще дойдем утре и ще съберем тези пликове.

Що се отнася до вашия въпросник, моля, прочетете внимателно първата страница, която ви дава информация за проучването и поставете отметка в подходящото поле накрая на страницата. Можете да не отговаряте на въпросите, ако не желаете. Надяваме се обаче, че вие ще решите да отговаряте. Ако имате въпроси и неясноти, вдигнете ръка и някой от нас ще дойде и ще ви помогне. Когато приключите, вдигнете ръка, ние ще дойдем при вас и ще вземем въпросника”.

*Молим ви да не обсъждате отговорите си с другите! Ние се интересуваме само от **ВАШЕТО СОБСТВЕНО** мнение и бихме искали да научим за **ВАШИЯ СОБСТВЕН** опит. Моля отговорете на всички въпроси **САМОСТОЯТЕЛНО**.*

Стъпка 5: Инструкции при събирането на данните:

1. Необходимо е изследвателят да бъде на разположение, докато трае попълването на въпросниците, за да **може да дава разяснения:**
  - обръща се внимание на всяко дете, което помоли за помощ, но се показва, че не се чете, какво е написало;
  - отговаря се само със стандартизираните отговори (виж. приложение...);
  - **за въпроси, за които няма посочени отговори в приложението, се отговаря: “както го разбираш” или “опитайте се да отговорите по най-добрия начин”** и др. стандартни отговори
2. **Не се позволява на учениците да коментират помежду си (молят се учтиво за тишина).**
3. **Събират се попълнените и саморъчно запечатани от децата въпросници в пликите.**
4. **Раздават се на учениците благодарствени писма** и се приканват (в случай, че имат въпроси или някакви молби): **а)** да се обадят на изследователския екип (или друга организация в областта); **б)** да разговарят с екипа през междучасието (но само, ако наистина екипа е на разположение през междучасието).

Стъпка 6: *Докато се събират попълнените въпросници от учениците, им се раздават благодарствените писма и се инструктират да излязат от стаята:*

Благодарим ви много за помощта[§]. В благодарственото писмо е посочена информация за това, с кого да се свържете, ако искате да попитате нещо за изследването или да обсъдите с някого нещо, което се е случило на вас или на някой друг. Моля, не забравяйте да дадете на родителите си техните пликите. Не забравяйте да ги донесете със себе си утре. Много ви благодарим.

[§] Раздават се благодарствените писма.

Събиране на данните от родителите

- ▶ Изследователският екип трябва да събере и самостоятелно попълнените въпросници от родителите.
- ▶ На следващия ден трябва отново да се посети класната стая и да се съберат пликите от учениците (същият изследователски екип, ако е възможно).
- ▶ Трябва да се предвиди и друго посещение (или да се предприеме алтернативна стратегия, напр.: да се направи връзка с родителя и да се уговори с него/ нея), в случай, че има ученици, които са забравили да донесат въпросниците на родителите си.
- ▶ Друг възможен вариант е да се уговори среща с родители, ако те са пожелали така. В този случай може да се провери, дали въпросникът е попълнен правилно (ако е възможно).
- ▶ И накрая, но не на последно място, може да се организира интервю с родители, но само в случай, когато те пожелаят.

2. СТРУКТУРИРАНИ ИНТЕРВЮТА

2.1. Полезни съвети за интервюиращия

Всички изследователи трябва да следват предложената процедура и да вземат под внимание по-долу предложените съвети.

Всеки интервюиращ трябва:

- ✚ да **прочита** указанията и въпросите във въпросниците:
  - **точно както са написани** във въпросника;
  - **като се спазва последователността** във въпросника (или последователността, посочена във филтриращите въпроси **);
  - **задава се всеки въпрос**, освен ако не е посочено друго;
- ✚ да **говори бавно и отчетливо**.
- ✚ да **повторя** съответния въпрос колкото пъти е необходимо или винаги когато участникът помоли за това.
- ✚ да **осъществи** персонален контакт с анкетирувания:
- ✚ по възможност, структурираното интервю да се проведе **лице в лице** с

** въпроси, които изискват отговор или пренасочват към други въпроси в зависимост от отговора, който сте дали на предходния въпрос

анкетирания, като се осъществи добър **контакт очи в очи** (в случаите когато съответната култура го позволява);

- ✚ често да поглежда анкетирания в очите (но не толкова често, че да го накарате да се чувства неудобно).
- ✚ да следва се установената процедура за **получаване на информираното съгласие на родителя** (както за неговото/ нейното участие в проучването, така и за това на неговото/ нейното дете) и **формуляра за съгласие на детето**.
- ✚ да записва се отговора на **ВСИЧКИ** въпроси (с изключение на допълнителните въпроси, които не се отнасят за участника). В края на интервюто се проверява, дали не е пропуснат някой въпрос. За всеки въпрос трябва да има по един отговор.
- ✚ В случай, че анкетираният се оплаче, че даден въпрос много прилича на някой/ някои от зададените преди това, трябва да се отговори: “Прав сте. Наистина изглежда, че въпросите са сходни, но не са идентични един с друг”.
- ✚ Ако участникът твърди, че даден въпрос е идентичен с друг, отговоря се: “Може да изглеждат идентични, но тъй като аз съм длъжен да Ви задам всички въпроси, бихте ли отговорили на въпроса отново?”
- ✚ В случай, че участникът дава един и същ отговор на поредица от въпроси, трябва да спрете и да го/я и попитате “Сигурен/а ли сте, че желаете да отговорите по същия начин на последните <посочете номерата на въпросите> въпроси?”
- ✚ Отговор „**Не желая да отговоря**” се отбелязва единствено, ако анкетираният заяви ясно, че не желае да отговори на въпроса.
- ✚ В случаите, когато няма опция да се отговори с „**Не знам**”, трябва да се направи опит да се **избегне** отговора *Не знам* като се каже: “Кажете ми какво мислите или се опитайте да дадете отговора, който най-добре се доближава до това, което мислите.”

Изследователят НЕ ТРЯБВА:

- ✚ да се опитва да **обяснява или перифразира въпрос/дума**, освен когато обяснението/перифразирането не е подготвено предварително;
- ✚ ако случаят не е такъв, трябва да се каже на анкетирания: “За съжаление, нямам право да променям формулировката на въпроса. Опитайте се да отговорите доколкото го разбирате”.

- ✚ да си води бележки за въпросите или коментарите на участника (след края на интервюто);
- ✚ да **чете последващите въпроси**, които на базата на предишен отговор на участника, не се отнасят до него/нея (напр. ако родителят отговори с „Не” на въпрос 6, трябва да се пропусне въпрос 7 съгласно посоченото във въпросника);
- ✚ да **чете** въпроси, които могат да се попълнят без да се задават, **„по подразбиране”**, а именно – отговори на въпроси, които са вече известни (напр. пола на интервюирувания родител, или на неговото/нейното дете);
- ✚ да **попълва** нито един въпрос, само защото анкетиращия **СМЯТА, че знае отговора**, независимо от това, че е сигурен в неговия отговор (единствено изключение правят въпросите, които могат да се попълнят „по подразбиране”). Ако, например, при отговарянето на даден въпрос участникът даде отговор и на последващ въпрос, трябва да се прочете въпроса когато стигнете до него и да се изчака анкетиращият да отговори. За да го/я въведе във въпроса, може да се използва следното изречение, с цел да се покаже, че се следят отговорите на анкетиращия: “Преди малко говорихме за това/ преди споменахте за това, но сега имаме подобен въпрос”. Чете се въпроса, както е написан. Така ще се даде възможност на участника да даде свой собствен отговор – изследователят не може да знае предварително какъв ще бъде отговорът.
- ✚ да **изразява** съгласие/несъгласие или одобрение/неодобрение (било то косвено или открито) за отговорите на участника, дори и ако той/тя помоли да бъде направено.
- ✚ да **губи** самообладание, неутралитета и безпристрастността (независимо от това какво е чуто). Емоционалната реакция на изследователя може неволно да повлияе на участника при отговорите на последващите въпроси.
- ✚ да **провежда (или прекратява)** интервюто ако:
  - няма **свободна отделна стая**;
  - трето лице настоява да присъства;

няма самостоятелно място за провеждане на интервюто, интервюиращият може да отмени интервюто, казвайки на родителя/ настойника следното: “Ако не Ви е удобно сега, моля, кажете кога да дойдем, за да проведем интервюто. Ако пък тук във Вашия дом е трудно да намерим усамотено място, бихме могли да се уговорим и да го проведем на друго място, ако желаете”.

2.2. Процедура за интервюиране на родителите

Когато изследователският екип пристигне в дома, единият изследовател ще интервюира единия родител на детето, като в същото време другият ще провежда интервю с детето. Преди да започнат интервютата, е необходимо да се подчертае че те трябва да се провеждат в две отделни стаи, с цел да не бъдат прекъсвани и да се избегне присъствието на трето лице по време на провеждането на интервюто.

При пристигането в дома^{††}

Добро утро/ Добър ден!

*Казвам се <Вашето име>, **работя в** <име на организацията и област> и идвам, за да Ви интервюирам. Това е моят колега <име на колегата>, който ще интервюира <вашето дете>.*

Къде бихте желали да се настаним на усамотено място, така че да не ни прекъсват?

Стъпка 1. Започване на интервюто^{‡‡}

*Както вече Ви е известно, ние **правим проучване за здравето и жизнения опит на родители и деца.***

*Информацията е **конфиденциална**, което означава, че нито един Ваши отговор няма да бъде предоставян на никого, **освен** в случаите, когато е застрашен човешки живот или ако **ВИЕ помолите** да говорите с трето лице по засягащ Ви проблем.*

*Няма „верни“ или „грешни“ отговори на въпросите в интервюто. Интересува ни единствено Вашето мнение и опит по тези проблеми, поради което е **наистина важно да дадете възможно най-спонтанен и откровен отговор.***

*Участието Ви в проучването е **напълно доброволно**. Това означава, че имате право да **не отговаряте** на въпрос, на който не желаете да отговорите или дори да прекратите интервюто по всяко време, когато пожелаете, без да е необходимо да обяснявате причината за това. Надявам се, обаче, че няма да изявите подобно желание.*

^{††} представете себе си и Вашата организация

^{‡‡} представете темата на проучването, информирайте за конфиденциалността и възможността за отказ

Стъпка 2. Получаване на информирано съгласие^{§§}

“Преди да започнем, моля да прочетете и подпишете* този формуляр, като отбележите, че сте съгласен/а да проведем интервюто с Вас и с Вашето дете”.

В случай, че родителят се колебае или откаже да даде съгласие той/тя или неговото/нейното дете да участва в изследването, изследователят може да му каже:

“Бих желал/а да Ви напомня, че анкетите са анонимни; подписът Ви е от значение единствено за нас, поради това, че проучването е съобразено с етичните принципи. Училището, Министерството на образованието, Югозападният университет или Европейската комисия може да ни изискат подписаната форма за информирано съгласие, която доказва, че анкетираните свободно са приели да участват в проучването.

Ако не желаете, не е необходимо да пишете името си, но имаме нужда от Вашия подпис.

Бих желал да Ви напомня също така, че имате право да не отговаряте на въпроси, на които не желаете да отговорите, както и че можете да прекратите интервюто по всяко време, по което пожелаете”.

Ако родителят продължава да отказва да подпише, но желае да участва в интервюто, можете да отложите подписването на формуляра до края на

Стъпка 3. Събиране на данни

По време на събирането на данни:

1. Изследователят трябва да държи въпросника^{***} в ръце “да зададе без да чете” ВСИЧКИ въпроси (в последователността, в която са написани);
2. При необходимост, се дава съответна карта (отнася се единствено за интервюирани, които могат да четат). Така родителят ще има пред себе си вариантите за отговор на въпросите;
3. Не се четат:
  - ✚ въпросите, на които може да се отговори “по подразбиране”, напр. “пол на родителя или на съответното дете”;

^{§§} дайте на родителя формуляра за информирано съгласие

* Подписването на формуляра за информирано съгласие е задължително в страните, където това се изисква. Ако националното законодателство не изисква подписването му, не търсете полагането на подпис, а помолете родителя да отбележи съответните полета.

*** не давайте въпросника на анкетирания

- ✚ „последващите въпроси”, които на базата на негов/неин предишен отговор, не касаят интервюирания (напр. въпросите с оранжево поле, когато отговорът на предния въпрос е бил „Не” или „Не желая да отговоря”);
  - ✚ въпросите, които филтърът (→ премини към въпрос X”) насочва да се пропусне задаването на въпроса;
4. Търпеливо се **изчаква** отговора (но не и “цяла вечност”!);
  5. **Записват се отговорите възможно най-пълно и най-бързо** (за да не се загуби вниманието на анкетирувания). В случаите на по-дълги отговори, може да се отбележат накратко и **веднага** след интервюто да се **допълнят**.

Стъпка 4. Приключване на интервюто

Преди да приключи интервюто, се **проверява бързо, какво е отбелязано и дали не са пропуснати въпроси по невнимание**. Нито една точка не бива да бъде пропусната, освен, ако това не е указано. Изказва се благодарност на родителя/настойника и се предоставя възможността да зададе въпроси, да коментира проучването или да поиска информация или помощ.

“Благодаря Ви много за отделеното време и готовността да споделите с нас личния си опит и мнение. Информацията за нас е безценна и може да ни даде възможност да помогнем за подобряването на връзката родител-дете.

Има ли нещо, което искате да ме питате във връзка с нашето проучване или по някоя от темите, които обсъждахме?”

След като отговори на всички въпроси, на интервюирания се дава благодарствено писмо, в което ясно да бъде отбелязано, как той/тя може да се свърже с изследователския екип, в случай че желае да получи допълнителна информация за проучването.

Необходимо е екипа да бъде изключително предпазлив да не даде писмена информация, която ако бъде разкрита от недоброжелател, може да застраши безопасността на детето, жертва на насилие.

Ако анкетируваният помоли за допълнителна помощ, трябва да се следва стриктно описаната процедура в *Раздел IV*.

2.3. Процедура за интервюиране на детето

Стъпка 1. Започване на интервюто^{†††}

*Както вече предполагам знаеш, тук сме/ тук съм, за да те помолим да ни помогнеш в **проучаването**, което правим за здравето и жизнения опит на родители и деца.*

*Никой никога няма да научи това, което ще обсъждаме сега. Всичко ще си остане между теб и мен, **освен, ако не е застрашен живота на някой друг или ако ТИ не помолити** да говориш с някой за засягащ те проблем.*

*Искам да ти кажа, че имаш право **да не отговаряш на въпросите, на които не искаш** или дори да прекратиш интервюто по всяко време, когато пожелаеш, без да се налага да обясняваш защо. Надявам се, обаче, че няма да го направиш.*

Стъпка 2. Получаване на съгласие от детето^{‡‡‡}

Преди да започнем, моля те да прочетеш този формуляр, в който пише това, което вече ти казах, и отбележи подходящото поле в края на страницата.

След като получите формуляра за съгласие на детето, акцентирайте на следното:

*Искам да подчертая, че в анкетата **няма верен или грешен отговор**, на въпросите, които ще ти задам. Това, което е настина от значение за **проучаването**, е да **отговориш искрено** на въпросите, защото нас ни интересува само това, да чуем твоето мнение и да разберем за опита ти.*

Готов ли си да започнем?

Стъпка 3. Събиране на данни

По време на събирането на данни:

1. **изследователят трябва да държи въпросника^{§§§}** в ръце “да зададе **без да чете**” **ВСИЧКИ** въпроси (в последователността, в която са написани);
2. при необходимост, се дава съответната **карта** (отнасяща се единствено за интервюирани, които могат да четат). Така детето ще има пред себе си вариантите за отговор на въпросите;

^{†††} представете темата на изследването, информирайте за конфиденциалността на интервюто и възможността да приключи винаги когато пожелае

^{‡‡‡} дайте формуляра за съгласие на детето

^{§§§} не давайте въпросника на анкетирания

3. не се четат:

- въпросите, на които може да се отговори “**по подразбиране**”, напр. “пол на родителя или на съответното дете”;
  - „последващите въпроси”, които на базата на негов/неин предишен отговор, не касаят интервюирания (напр. въпросите с оранжево поле, когато отговорът на предния въпрос е бил „Не” или „Не желая да отговоря”);
  - въпросите, които филтърът (→ премини към въпрос X”) насочва да се пропусне задаването на въпроса;
4. търпеливо се **изчаква** отговора (но не и “цяла вечност”!);
5. **записват се отговорите възможно най-пълно и най-бързо** (за да не се загуби вниманието на анкетирувания). В случаите на по-дълги отговори, може да се отбележат накратко и да се **попълнят веднага** след интервюто.

Стъпка 4. Приключване на интервюто

Преди да приключи интервюто, се **проверява бързо, какво е отбелязано** и дали не са пропуснати въпроси по невнимание. Нито една точка не бива да бъде пропусната, освен, ако това не е указано. Изказва се благодарност на детето и се предоставя възможността да зададе въпроси, да коментира проучването или да поиска информация или помощ.

“Благодаря ти много за отделеното време и готовността да споделиш с нас личния си опит и мнение. Информацията за нас е безценна и може да ни даде възможност да помогнем на други деца да заздравят връзката с родителите си и/или да помогнем на дете, което се нуждае от помощ.

Има ли нещо, което искате да ме питате във връзка с нашето проучване или по някоя от темите, които обсъждахме?”

След като отговори на всички въпроси, на анкетирувания се дава благодарствено писмо, в което ясно да бъде отбелязано, как той/тя може да се свърже с изследователския екип, в случай че желае да получи допълнителна информация за проучването или в друга връзка.

Необходимо е екипа да бъде изключително предпазлив да не даде писмена информация, която ако бъде разкрита от недоброжелател, може да застраши безопасността на детето жертва на насилие.

Ако анкетируваният помоли за допълнителна помощ, трябва да се следва стриктно описаната процедура в *раздел IV 8* и *раздел IV 9*.

РАЗДЕЛ III. СЛЕД СЪБИРАНЕТО НА ДАННИ

Качествена проверка на данните

След събирането на данните, изследователят трябва да се увери, че всеки въпросник (за деца) има уникален код, съвпадащ с кода на въпросника (за родители), който му съответства. Всеки изследователски екип трябва да прегледа въпросниците и да провери попълнените данни (липсващи данни, неясно отбелязани отговори и несъответствия). След това, изследователският екип трябва да предаде всички попълнени (и празни) въпросници на местния, който ще ги провери още веднъж (за липсващи данни, неясноти, несъответствия). Изследователят трябва да запише всички наблюдения в докладите за отделните класове (*Формуляр в Приложение 2а*) или от интервютата (*Формуляр в Приложение 2б*), с цел обсъждането им с местния координатор по време на контролните срещи (*виж. също описанието в Раздел I 3*).

Екипът трябва да присъства на **контролните срещи** и устно да докладва пред местния координатор за:

- липсващи данни или други проблеми, при събирането на данните;
- разяснения, които анкетираните са пожелали (тези, на които е отговорено и тези, на които не е, поради липсата на предварително подготвен отговор за тях);
- регистрирани и/или съмнения за случаи на насилие (с цел обсъждането им и вземане на решение за третирането им по най-добрия начин).

РАЗДЕЛ IV. ПРОБЛЕМИ НА ЕТИКАТА И БЕЗОПАСНОСТТА

1. Личен характер на интервюто и конфиденциалност

Важно правило, което трябва да се спазва, е да не се обсъжда с колегите изследователи на публично място (напр. докато се пътува от училище на училище с обществен транспорт или такси) информацията, получена от въпросниците за самостоятелно попълване или по време на интервюто.

1.1. Въпросници за самостоятелно попълване

Изследователският екип трябва да се увери, че отговорите на децата не са видими за други деца:

- ▶ на деца, попълващи Въпросника в класната стая, трябва да се забрани да питат или да гледат как другите деца са отговорили на даден въпрос. Това означава, че трябва да се забрани говоренето по време на попълване на въпросниците и участниците трябва да бъдат разположени възможно най-далеч един от друг, с оглед на поверителността;
- ▶ децата трябва да върнат въпросника, без да позволяват другите деца да видят отговорите им. За тази цел, всички попълнени въпросници в класната стая трябва да се предадат на екипа саморъчно запечатани от децата. Това гарантира тяхната анонимност.

Отговорите във въпросниците трябва да се пазят в тайна и на документа не бива да се появява **името на участника** (анонимност).

1.2. Структурирани интервюта

Интервютата в **никакъв случай не трябва да се провеждат в присъствието на трето лице**. По време на интервюто трябва да присъстват само изследователят и анкетираното лице (поради личния характер на отговорите и от съображения за сигурност). Изключение може да се направи единствено само, ако има друго малко дете, за което няма кой друг да се грижи в момента.

- ▶ **В случаите, когато не може да се осигури конфиденциалност**, е за предпочитане да се отмени провеждането на интервюто и то да бъде пренасочено за друга дата (може да бъде и на различно място).
- ▶ В случай, че в стаята, където се провежда интервюто, влезе трето лице, се прави пауза, **докато той/тя не напусне стаята**.

- ▶ В случай, че трето лице настоява да присъства на интервюто, трябва учтиво да му се откаже: **“Съжалявам, но това е забранено. Ако желаете Вие да попълните въпросника, може да уговорим друга среща с Вас.”**

Въпреки, че е включено в информационните писма за родителите, преди събирането на данни, е важно да се информира устно анкетирувания, дете или родител, за **ограничението, свързано с конфиденциалността**: **“... освен, ако не е застрашен живот на човек или ВИЕ не помолите да говорите с друг по въпрос, който Ви засяга.”**

Това ясно показва на участниците, че при дадени условия може да се наруши обещанието за конфиденциалност. Интервюиращите трябва да са изключително внимателни, тъй като тази информация трябва да бъде поднесена по начин, който да не изплаши лицето и той/тя да откаже да участва в проучването.

2. Право на отказ и на прекратяване на участието

Всички участници имат право да откажат да участват в проучването, да откажат да отговорят на въпроси и да прекратят участието си, след като то вече е започнало. Преди началото на интервюто и/или раздаването на въпросниците, участника трябва да бъде информиран, че той/тя има **право да**:

- ▶ реши да се откаже да участва в проучването;
- ▶ откаже да отговори на въпрос, на който не желае да отговаря;
- ▶ прекрати попълването на въпросника или интервюто по всяко време, когато пожелае, без каквито и да е последствия и без да е необходимо да обяснява причината за това свое решение.

В случай на прекратяване или отказ от участие е необходимо, без да се оказва натиск, да се разберат (по възможност) причините, поради които лицето желае да спре участието си или въобще не желае да участва, като:

- ✚ отказът/решението за неучастие може да се дължи на фактор/пречка, която може да бъде адресирана (напр. чувство на срам или страх от репресия от страна на насилник) или трябва да бъде адресирана (напр. чувство на емоционална болка, причинена от задаваните въпроси) на място или на по-късен етап;
- ✚ събирането на такъв тип информация е изключително полезно за бъдещи проучвания в тази сфера.

3. Информирано съгласие

Проучването засяга някои изключително важни етични проблеми, защото:

- а) има за субекти децата, поради което информирано съгласие за участие в проучването трябва да бъде получено от друго лице (родител или настойник);
- б) в случай, че се получи информация (или подозрение) за дете (чиято самоличност е известна), което е жертва на насилие/пренебрегване, екипът има задължението (законовото и етичното задължение) да съобщи за това на компетентните власти. Съобщаването за малтретиране на дете може да доведе до съдебно преследване на родителя/ите на детето (или на трето лице) и/или отделяне на детето от семейството му/й. Изследвателя трябва да обърне специално внимание на етичния принцип на **информираното съгласие**.

За да се счита съгласието, което ще се получи от родителите, за „информирано съгласие”, родителите трябва да са информирани за:

- 1) целта на проучването, очакваната продължителност и описание на процедурите.
- 2) анонимността на предоставените данни (при самостоятелно попълване или интервю).
- 3) правото им да откажат участие или да прекратят участието си по всяко време и без никакви последствия.
- 4) ограничаването на конфиденциалността.
- 5) с кого да се свържат в случай, че имат въпроси за проучването, като се предостави възможност на участниците да задават въпроси и да получат отговори.

Въпреки, че **придружителното информационно писмо** за родителите и **формуляра за информирано съгласие** също носят тази информация, от изключителна важност е децата, както и техните родители (в случай на интервю) да се информират и **устно**.

4. Дебрифинг

Детето или родителят може да пожелае да говори или да получи помощ във връзка с преживяване, включено във въпросниците. Трябва да има готовност да се предложи общ дебрифинг или да се даде съвет за начините, по които могат да получат помощ или да говорят с някого по засегнатите във въпросника проблеми. Точно поради това, благодарственото писмо съдържа стандартното съобщение:

въпросникът може да засяга тревожни или обезпокоителни теми и всеки един участник, който има въпроси, може да се свърже с организацията и/или препоръчани служби и специалисти в случай, че пожелае да говори с някого и да поиска помощ.

Предлага се и подробен **списък на съответните местни служби**, в случай че се наложи да се насочи дете/родител, който е помолил за помощ (в тези случаи трябва да се обърне допълнително внимание на това да не се изложи на риск безопасността на лицето).

5. Защита на данните

Всеки изследователски екип трябва да бъде изключително внимателен, когато разнася въпросниците (непопълнени, а особено ако са попълнени) от клас в клас или от училище на училище, за да не ги изгуби или остави някъде и/или така да осигури достъп на някой друг до данните в тях. Пликът с попълнените въпросници трябва да бъде запечатан в съответната класна стая и да не се отваря, докато не бъде занесен на предварително определеното място за съхранение.

При събирането на данните, конфиденциалността на получената информация трябва да се защити с всички средства (*виж и съответните указания в раздел I.3*).

При никакви обстоятелства **не се дават въпросници** (непопълнени или попълнени) на невключени в проучването лица, дори ако бъдат поискани от родител/учител/ директор/лекар. Трябва да се каже: **“Съжалявам, но нямам резервни въпросници”**. Ако този човек продължи да настоява, трябва да бъде насочен към научния координатор на проучването с думите: **“Съжалявам, но това не ни е разрешено, можете да се свържете с доц. Васка Станчева-Попкостадинова от Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград (тел. 0899817958), координатор на проекта, за да обсъдите въпроса с нея.**

6. Представяне на проучването пред обществото

Необходимо е да се обърне специално внимание на това, по какъв начин ще се ПРЕДСТАВИ темата на проучването на публично място, а именно в училището, общността и пред определени хора (напр. учители, училищни директори, човека, който отвори вратата на дома или се обади на телефона и който може да попита за нея).

Винаги проучването трябва да се описва по стегнат начин: “проучване, имащо за цел да изследва теми, свързани със здравето на децата, както и такива, отнасящи се

до тяхното отглеждане, връзката родител-дете и дете-дете”. Винаги, когато се представя проучването (пред членове на общността и такива на обществени или частни институции), трябва да се има предвид преди всичко **безопасността на участниците**. В случай, че има съмнения за сигурността на дете или възрастен (или когато анкетираният се тревожи за собствената си безопасност), може да се посъветва, ако бъде запитан/а, да отговори за проучването по същия начин.

7. Как да реагираме при случаи на насилие и пренебрегване на деца?

Задълженията на изследователя са съобразени с националното законодателство и етичния код на специалисти, работещи с деца.

- Списък с помощните средства за CAN и IPV (за географски район) → това е брошурата/ картата, която ще дадете на изследователя по район
- **План за сигурност:** Инструкции към изследователя за това, как трябва да реагира (както в класната стая, така и в дома) в случай че CAN и/или IPV ѝ/му бъде разкрито или той/тя има съмнение за случай на CAN.

Единната стратегия на изследователите за BECAN във всички страни, когато дете отиде при тях за помощ (в класната стая или в дома), включва следното:

8. Когато дете дойде за помощ

Отговорът и реакцията на изследователския екип след разкриването на случай на насилие е от съществено значение. Необходимо е да се окуражи детето да говори открито. Не бива да се правят оценки и коментари. Трябва да се покаже **разбиране** и **сериозно отношение** към това, което е споделено. По никакъв начин не бива да се показва, че не се гледа сериозно на поднесената информация.

Детето трябва да бъде подкрепено с думите:

„Много добре направи, че говори с мен за това.....Съжалявам, че това ти се е случило.....Никой не заслужава да се отнасят с него по такъв начин.....Ти нямаш вина за това, което ти се е случило.....“

Детето, трябва да знае, че има хора, които могат да му помогнат и че изследователите могат да му дадат телефонен номер на местна служба, на която да се обади за **допълнителна помощ**. Детето трябва да научи наизуст номера. Не трябва да му се дава писмена информация, която, ако бъде открита от насилника, ще го постави в още по-голяма опасност, отколкото е сега.

Изследователският екип трябва да **получи възможно най-много информация** за:

- координатите за контакт с детето;
- самоличността на насилника;
- вида и жестокостта на насилието;
- хора/агенции, към които детето се е обръщало за помощ до сега (ако има такива) и какво се е случило след това (ако нещо се е случило).

В случай на жестоко насилие (напр. случаи, при които се преценява, че сигурността на детето е застрашена, или за които трябва да се съобщи), **трябва да се информира детето**, че е задължително да се съобщи за това на компетентните власти и какво трябва да се очаква след това. Въпреки, че изследователите не са хората, които трябва да вземат решението, трябва да се информира детето, че ще се обсъди проблема със супервизор и е възможно той/тя и/или компетентните органи да се свържат с него или неговото семейство.

НИКОГА не се обещават (или дори загатват) неща, които не могат да бъдат спазени.

9. Безопасност на участници и изследователи

Правила за безопасност:

- Никога не се посещава мястото на проучване (училище или дом) само от един изследовател - винаги заедно с поне още един **колега изследовател** (дори и когато се посещава къща, където само трябва да се остави въпросника).
- Когато екипът е на място, винаги трябва да носи бадж, който да посочва принадлежността към организацията, провеждаща проучването.
- Местният координатор винаги трябва да знае местонахождението на изследователския екип. При всяка промяна той трябва да бъде информиран.
- Изследователят/ите:
  - трябва да прекратят интервюто при влизане на трето лице на мястото, където се провежда интервюто, до момента на възстановяване на уединението или в случаите, когато другите могат да чуват;
  - никога не раздават въпросниците в присъствието на други лица (напр. учители) в класната стая.

- Местният координатор предварително се е свързал с местните служби, където ще се насочват случаите на установено в хода на проучването насилие.
- На обществени места, проучването винаги трябва да се представи по стегнат начин, използвайки споменатото описание в *раздел IV 7*.
  - Стриктно се следва Плана за безопасност при разкриване/подозрения за случаи на насилие (*раздел IV 8*).

Мерки за безопасност в случаите когато изследователите (или детето) са в опасност:

- Точно да се прецени дали наистина съществува опасност и колко сериозна е тя.
- Винаги трябва да се носи:
  - мобилен телефон, който да е включен на безшумен режим и да има запаметен в него телефонен номер за спешни случаи (напр. на местния координатор), с когото да се осъществи връзка възможно най-бързо при нужда;
  - списък с „полezni телефонни номера” (които да се използват при спешни случаи).
- При провокации не трябва да се проявява агресия.
- В опасна ситуация не е нужно екипът да се справя сам. В зависимост от ситуацията **да се помоли за помощ колега-изследовател, местен координатор, компетентните власти;** да се напусне мястото заедно с колегата изследовател и се уведоми за инцидента възможно най-бързо местния координатор. На контролните срещи трябва да се съобщават всички опасения, независимо че те може да са незначителни.

10. Какво да се направи, ако...

Какво да се направи, ако дете:	
откаже да попълва въпросника (посочи отговор „Не” във формуляра за съгласие на детето)?	<i>Дете, което няма нищо против неговите съученици да знаят, че е отказало да попълни въпросника, може да излезе навън, да прави нещо друго или това, което училището реши за тези деца да правят (необходима е уговорка с училището).</i>

	<i>От друга страна, ако дете не иска другите да знаят, че то не участва в проучването, може да остане и прави нещо друго (например да рисува) и изчака, докато другите завършат.</i>
пожелае да попълни въпросника в класната стая, но родителят НЕ се е съгласил?	На децата трябва да се каже, че имат право да изразят <u>мнението</u> си по такива важни въпроси като насилието, но официално без съгласието на родителите, техните отговори <u>няма да бъдат включени в проучването</u> , но тяхното мнение е важно и ценно.
разкрие, че е било жертва на насилие и пренебрегване (CAN) в анонимния си въпросник или лично?	Да се информира Отдела за закрила на детето в съответния район. Добре е всяко училище да получи доклад с обобщени данни, включително и за броя и вида на установените случаи на насилие.
разкрие жестоко насилие, но помоли изследвателя да не казва на никого?	В никакъв случай не се обещава запазване на тайна, тъй като случаите за насилие се докладват задължително.
Какво да се направи, ако учител:	
настоява да присъства в класната стая, докато трае попълването на въпросниците	Учтиво, но категорично се казва: „Съжалявам, но не е позволено на никой, освен изследователският екип и учениците, да присъства в класната стая”. Ако той/тя настоява, насочва се към директора на училището и/или към местния координатор.
помоли изследователският екип да му/й даде въпросник, който да прочете или задържи?	Трябва да се каже: „Съжалявам, но това не е позволено”.
изрази отрицателно отношение по темата, изследването или изследователският екип	Ако се налага да му/й се отговори, трябва да се каже учтиво нещо неутрално като: „В повечето страни това е важна тема” или „За някои хора това е важна тема”.

<p>се оплаче, че тя/той не е информиран за проучването.</p>	<p>Съжалявам, вероятно сте прав, но беше изпратено официално писмо до училището от Регионалния инспекторат по образование. Изпратили сме също и информационно писмо до Министерството на образованието и директорите на училищата, Агенцията за закрила на детето и местните отдели за закрила на детето.</p>
<p>разкрие случай на насилие и пренебрегване на деца (CAN) (или предполагаем такъв) вкъщи или в училище</p>	<p>Да се получи, колкото е възможно повече информация за детето и вида насилие (в случай, че трябва да докладва). Трябва да се получи информация и за това, какви са причините (ако има такива), поради които не е докладвано до сега. Във всеки случай, изследователят трябва да внесе този случай в дневния ред на контролната среща, за да бъде обсъден с местния координатор.</p>
<p>разкрие случай на насилие и пренебрегване на деца (CAN), но желае да запази своята анонимност?</p>	<p>Процедурата е същата както по-горе. Ако случаят се потвърди и от друг човек (напр. детето също сподели за него), може да докладвате без да се разкрива името на учителя.</p>
<p>Какво да се направи, ако родител:</p>	
<p>се обади на изследователя, за да се оплаче за съдържанието на някои въпроси?</p>	<p>Да се разбере какво точно е оплакването на родителя. Да се информира, че CAN-проблемите са сериозна тема по целия свят и водят до сериозни последици за физическото и психическото здраве на много деца, които са били насилвани и/или пренебрегвани. Може също да се обясни, че всички деца (вкл. неговите/нейните) имат полза от такъв вид проучвания, защото те играят ролята на превантивно съобщение, като помагат на децата да осъзнаят, че няма от какво да се срамуват, ако станат жертва на насилие, че това е тема, която се обсъжда в тяхното семейство и училище. Това също помага на децата да знаят как да реагират и какво</p>

	да направят, ако имат нещастieto да им се случи подобно нещо, да помолят ли някого за помощ и кого?. Ако родителят все още не е удовлетворен от отговора и се нуждае от още обяснения, които не може да се предоставят, най-учтиво се препраща към местния координатор и/или научния координатор като се предоставят техните координати.
--	---

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1: Възможни въпроси, които участниците биха могли да зададат и стандартизирани отговори към тях

Участниците (родители или деца) биха могли да задават различни въпроси. По-долу са представени **стандартните отговори** на някои въпроси, които могат да Ви зададат.^{****} Ако не е посочено друго, отговорите, предоставени по-долу са валидни както за деца, така и за родители и при двата начина на събиране на данни (а именно, чрез самостоятелно попълване на въпросник и интервю).

Когато възникнат неочаквани въпроси, не си измисляйте Ваши отговори: само запишете въпроса, за да можете да го дискутирате по време на контролната среща.

Кой прави проучването (подозрителни са спрямо партньорската организация или целите на проучването)?

Проучването се провежда от катедра „Медико-социални науки“ при Югозападен университет "Неофит Рилски", Благоевград в сътрудничество с Департамента по психично- здравни грижи към Института за детско здраве, който се намира в Гърция. Това проучване се прави едновременно в 9 балкански страни (Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Македония, Гърция, Румъния,

---

^{****} Това приложение е базирано на частта „Често задавани въпроси“ от наръчника ISPCAN за ICAST-SH въпросници (ISPCAN, 2006a, стр.6) и частта с „Отговори на евентуални въпроси от избрани домакинства“ от наръчника ISPCAN за въпросници ICAST-P (ISPCAN, 2006b, стр.8), която е адаптирана и допълнена с още въпроси и отговори.

Сърбия и Турция). Всички тези страни работят заедно и се опитват да разберат по-добре проблемите, които засягат физическото и психическото здраве на децата, както и проблемите, с които родителите биха могли да се сблъскат при отглеждането на децата си.

Всеки изследовател трябва да носи със себе си писмо, което ще показва принадлежността му към организацията, която прави проучването, както и бюджет, с който да се идентифицира, специално изработен за целта. Можете да покажете писмото на всеки, който по един или друг начин се колебае или подхожда недоверчиво. Можете да кажете, че проучването е одобрено от Европейската комисия, МОМН, Регионалният инспекторат по образование и/или от директора на училището.

Кой финансира проучването?

Това проучване се съфинансира от Седма рамкова програма на Европейската комисия и Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград.

Ще използвате ли името ми? Как мога да съм сигурен/ сигурна, че ще запазите конфиденциалност?

Родители	Деца
<p>Вашето име не се пише никъде върху въпросника. Нашата задача е само да комбинираме отговорите на родителите с тези на техните деца, участващи в проучването. Вашите отговори няма да бъдат докладвани. Всички изследователи, които работят върху това проучване, са специално обучени по въпросите за конфиденциалността. Задължени сме да следваме определени стъпки, които са разработени и гарантират, че информацията, предоставена от всеки отделен участник е строго конфиденциална. Никой няма да разбере, как сте отговорили/ какво сте ми казали, освен ако нечий живот не е в опасност или ако Вие не пожелаете да говорите с някой друг за нещо.</p>	<p>Твоето име не се пише никъде върху въпросника. Нашата задача е само да комбинираме отговорите на децата, които ще попълнят въпросника/ с които ще си поговорим. Всички изследователи са специално обучени за това. Никой няма да разбере, как си отговорил/а/ какво си ми казал/а, освен ако нечий живот не е в опасност или ако ти не пожелаеш да говориш с някой друг за нещо.</p>

 Какво ще се случи, ако не участвам или ако реша да прекратя участието си по-късно?

Родители	Деца
<p>Нищо! Не сте длъжни да участвате. Въпреки това се надяваме, че ще участвате, тъй като за нас е много важно да разберем мнението на колкото е възможно повече родители и деца. Вашите отговори и тези на детето Ви ще ни помогнат да разберем, от какъв вид услуги се нуждаят семействата и децата в нашата страна и/ или Вашия град. Освен това бих искал да Ви напомня, че можете да не отговаряте на въпроси, на които не желаете да отговаряте. Имате право да прекратите интервюто/ попълването на въпросника във всеки един момент. Същото се отнася и за Вашето дете.</p>	<p>Нищо! Не си длъжен/длъжна да участваш. Въпреки това, се надяваме, че ще участваш, тъй като за нас е много важно да разберем мнението на колкото е възможно повече деца. Отговорите на всички деца ще ни помогнат да разберем, от какъв вид услуги се нуждаят децата в нашата страна и/ или твоя град. Освен това бих искал да ти напомня, че може да не отговаряш на въпроси, на които не желаяш да отговаряш и дори да ми кажеш и да прекратим интервюто/ попълването на въпросника във всеки един момент.</p>

 Колко време ще отнеме?

Въпросници за самостоятелно попълване	
Родители	Деца
Обикновено отнема 30-40 минути. Въпреки това, продължителността е различна при отделните хора, в зависимост от това, кой колко възнамерява да пише.	Обикновено отнема 40-50 минути . Въпреки това, продължителността е различна при отделните хора, в зависимост от това, кой колко възнамерява да пише.
Интервю	
Родители	Деца
Обикновено отнема 40-50 минути. Въпреки това,	Обикновено отнема 40-50 минути.

продължителността е различна при отделните хора, в зависимост от това, кой колко възнамерява да говори.	Въпреки това, продължителността е различна при отделните хора, в зависимост от това, кой колко възнамерява да говори.
---	---

 Как намерихте моето име/ адрес/ телефон?

Въпросници за самостоятелно попълване	
Родители	Деца
На произволен принцип избрахме няколко училища от три региона на страната и училището, което Вашето дете посещава, беше едно от избраните от всички училища в Благоевградска/ Варненска/Великотърновска област. По този начин ние дойдохме при Вас, тъй като се интересуваме не само от мнението на децата, но и от това на техните родители.	На произволен принцип избрахме няколко училища от три региона на страната и училището, което посещаваш ти, беше избрано да участва в проучването.
Интервю	
Родители	Деца
Нашето проучване се прави с деца, които посещават училище, но също и с деца, които са напуснали училище и техните родители. Училището, което детето Ви е посещавало, ни предостави Вашите координати, за да можем ние да вземем интервю от Вас (детето и един от родителите/ настойниците му). По този начин ние дойдохме при Вас. Не е необходимо да знаем цялото Ви име. Единствената причина, поради която попитахме за Вашите координати, беше, за да можем да се свържем с Вас и да Ви поканим да участвате в проучването.	Нашето проучване се прави с деца, които посещават училище, но също и с деца, които са напуснали училище. Училището, което ти си посещавал/ посещавала, ни предостави координатите на твоите родители, за да можем ние да вземем интервю от теб и един от твоите родители/ настойници. По този начин ние дойдохме при теб. Не е необходимо да знаем цялото ти име. Единствената причина, поради която попитахме за координатите на твоите родители, беше, за да можем да се свържем с теб и да те поканим да участваш в проучването.

Какво ще ме питате? /Какъв е предметът на проучването?/ Защо правите това проучване?

Интересуваме се от проблемите, с които родители и деца биха могли да се сблъскат при своите взаимоотношения, методите, с които се справят с тях, както и ефективността на тези методи. Заинтересовани сме и бихме искали да проучим някои проблеми, свързани с физическото и психическото здраве на децата, в рамките на техните семейства. Вашите отговори, както и тези на Вашето дете/ вашите родители, ще ни помогнат да разберем, какъв вид услуги биха били полезни за семействата и децата.

Как/ защо избрахте мен/ моето дете?

Въпросници за самостоятелно попълване	Интервю
<p>На произволен принцип избрахме няколко училища от общия брой училища в следните области Благоевградска, Варненска и Великотърновска.</p> <p>Родители: Училището, което посещава Вашата дъщеря/син беше избрано в нашата извадка. Всички деца от нейния/ неговия клас (както и техните родители) бяха поканени да участват в проучването.</p>	<p>Единствената причина, поради която сме тук, е че бихме искали да разберем, каква е гледната точка не само на децата, които посещават училище и техните родители, но и на децата, които са напуснали училище и техните родители.</p>

В цялата <страна> ли се прави проучването или само в нашия район/град/село?

Проучването се прави едновременно в България и в 8 други балкански страни (Албания, Гърция, Босна и Херцеговина, Румъния, Македония, Сърбия, Турция). В нашата страна се провежда в ОБЛАСТИТЕ Благоевград, Варна и Велико Търново.

Искате да разберете, дали упражнявам насилие върху детето си ли?

Нашето изследване има за цел да проучи опита на децата в дома им. По специално, интересуваме се от методите, които родителите и децата използват, за да комуникират помежду си по различни въпроси. Точно заради това, ние правим проучването, както с деца, така и с родители. Тези въпроси включват и дисциплината на децата и понякога наистина има случаи на насилие и пренебрегване на деца от страна на техните родители.

Същите въпроси ли задавате и на детето ми?

Задаваме въпроси на децата, касаещи същите проблеми, но въпросникът не е идентичен с Вашия. Освен това, ще попитаме Вашето дете за неговия опит с други деца на същата или различна възраст.

Стандартизирани отговори, които трябва да предложите на участниците, ако по време на събирането на данни, те са Ви помолили да им разясните:

Въпроси, свързани с ICASST-CH (деца)		Стандартизиран отговор
Въпрос 6: Какво имате предвид с фразата „други роднини“? Да им пишем ли имената?		Други роднини са хора, с които имаш кръвна връзка, като напр. лели, чичовци, братовчеди и така нататък. Моля, не пиши техните имена. Моля, не пиши никакви имена във въпросника, така че той да е напълно анонимен.
Въпроси. 11, 12, 13а, 19А: Само хора от семейството ми, които живеят с мен в една къща или и други роднини?		Отбележи само, ако това е сторено от човек, с който живеете в една и съща къща. Ако това е сторено от други роднини, които живеят в друга къща, трябва да кажеш не.
“Желаете ли да напишете нещо повече”: Задължително ли е да напиша нещо в това поле?		Не. Само ако желаете да напишете нещо, като например кой го е сторил или как се е случило, или пък ако искате да обясните нещо.
Всякакви въпроси: Ако детето Ви опише нещо и Ви попита: „да го напиша ли тук“?		Ако на базата на отговорите по-горе не сте сигурни, дали правилният отговор на въпроса е „ДА/НЕ“, трябва да кажете: „както го разбираш“ или „опитай се да дадеш най-точния отговор“. Но можете да инструктирате детето и по този начин: „можеш да напишеш това тук, в полето „Желаете ли да напишете нещо повече?“
3	Трябва ли да пиша името на моето училище тук?	Да
5_6	Да включвам ли и себе си?	Не. Но трябва да напишеш всички останали хора, с които живееш в една и съща къща.
	Баба и дядо живеят в същата къща, но в отделен апартамент, на различен етаж, как да отговоря?	Ако го чувстваш така, сякаш живеете в една и съща къща, тогава ще отговориш с „ДА“, а именно, ако сте заедно всеки или почти всеки ден, ако и те се грижат за теб, тогава – ДА, вие живеете заедно.

	Какво имате предвид под “други роднини”? Трябва ли да споменаваме имената им?	Други роднини са хора, с които имаш кръвна връзка, като лели, чичовци, братовчеди и т. н. Моля, не пишете техните имена във въпросника, за да запазим напълно неговата анонимност
	Аз не живея в мой дом, аз живея в институция	В такъв случай трябва да отбележиш полето „Хора, които не са роднини” и ще напишеш името на институцията, в която живееш. Ако през някои дни от седмицата/ месеца ти живееш и някъде другаде, ще трябва да отбележиш и подходящите полета, които се намират над това.
7	Какво имате предвид: ▪ Дали съм християнин или дали вярвам в Бог? ▪ Дали вярвам в нещо?	Имаме предвид, дали например си християнин, мюсюлманин или изповядваш друга религия.
	Изповядвам ли религия, ако празнувам Великден, но не ходя на църква?	Трябва да отговориш в зависимост от това, какво чувстваш или в зависимост от отношението на семейството ти към религията
9	Какво означава „Националност”?	Националност означава, към коя страна принадлежиш, на коя страна си гражданин - или поради факта, че си роден там или поради факта, че си живял там много години и си станал неин гражданин (получил си гражданство).
	Каква е разликата между етническа принадлежност и националност?	Етническа принадлежност означава към коя етническа група принадлежиш.
10.1	Какво имате предвид под „в безопасност”?	"В безопасност" означава, когато се чувстваш сигурен, когато не се страхуваш, че някой ще те нарани, когато се чувстваш защитен и когато не чувстваш, че си в опасност.
10.3	Само един или повече отговори трябва да отбележа/ избира?	На този въпрос можеш да отбележиш колкото отговора поискаш.
11	Какво е “алкохол”?	Напитки, които съдържат алкохол, а именно вино, бира, уиски и други спиртни напитки
	Ами ако това се е случило, но не съм се страхувал?	Трябва да отговориш с «да», само ако всичко, описано във въпроса, е истина според теб. Иначе трябва да отговориш с «не».
19В	Какво означава някой да те „проклина”?	Проклятието е лошо пожелание. Това е когато някой ти пожелае нещастие или нещо лошо да ти се случи
19.2	Какво означава някой да те „обвинява”?	Когато някой те държи отговорен за нещо лошо, което се е случило, т. е. тя/ той казва, че вината е твоя за това, което се е случило
19.4	За кои случаи? Когато е нещо важно или нещо не толкова важно?	За всички; без значение, дали е било нещо важно или не.
19.5	Да ме „награждат” означава ли да ми дават подарък?	Разбира се, че наградата може да бъде под формата на подарък или благодарно отношение, но също може да се изрази и в похвала за доброто ти държание.

19.7	Какво означава „привилегия“?	Това е специално право, благоразположение или специално отношение към теб поради специални причини. Например, може да се изразява в неща, които можеш да правиш (като гледане на телевизия до късно вечерта) или неща, които можеш да притежаваш (като да ти купят любима играчка). При условие, че не се държиш добре, те ще ти бъдат отнети
	Какво е “джобни пари”?	Това са пари, които ти се дават (от родителите) редовно (например веднъж дневно, веднъж седмично или месечно), които можеш да харчиш за каквото поискаш
22	Тя/той каза, че тя/той ще отиде да живее на друго място (но аз знаех, че тя/той няма да си тръгне). С „Да” ли да отговоря?	Трябва да отговориш с „Да”. Но, ако желаш, можеш да напишеш това тук, в празното поле по-долу
25	Това ми се е случвало, но не съм се чувствал зле или тъжен. Аз игнорирах това дете. С „да” ли да отговоря?	Не. Трябва да отговориш с „да”, само ако това, което ти е било сторено, е наранило чувствата ти или те е накарало да се чувстваш зле.
36А	Какво означава да те „попарят”?	Това означава да те изгорят с гореща вода или друга течност.
39А	Какво означава този въпрос?	Това означава например да те накарат да коленичиш или да стоиш на един крак, или да се обърнеш към стената и т. н.
41	Какво имате предвид под “Разстрои ме” (положителен или отрицателен смисъл)?	Имаме предвид, дали това, което ти е сторено, те е накарало да се чувстваш зле или неудобно.
45А	Когато казвате „сексуални неща”, целуването/ докосването включват ли се?	Да, целуването/ докосването се включват
11-14 18-24	Имате предвид само хора от семейството, които живеят с мен в една и съща къща или и други роднини?	Трябва да отговориш с „да” само , ако това ти е сторено от човек, който живее в една и съща къща с теб (роднина или не). Без значение обаче е, дали това се е случило в или извън къщата Ви. Ако са ти сторили други роднини, които живеят в друга къща, трябва да отговориш с „не”.
“Желаете ли да напишете/ кажете нещо повече?”		
Задължително ли е да пиша нещо в това поле?		Не. Само ако искаш да напишеш нещо, като например: кой ти го е сторил или как се е случило, или ако искаш да обясниш нещо
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Колко да пиша? ▪ Доколко подробен трябва да бъде отговорът ми? 		Не трябва да навлизаш в подробности. Моля, напиши за това свое преживяване само толкова, колкото ти искаш да споделиш с нас.

Всички въпроси	
Да, моят <...> ми го стори, но това беше шега (за забавление)	Ако желаш, можеш да напишеш в празното поле по-долу, че това е било шега, но трябва да напишеш колко пъти ти се е случвало (независимо, дали е било шега или не)
Дете Ви описва нещо и Ви пита: “Това ли да пиша на този въпрос”?	<p>Ако на базата на горепосочените отговори, не сте сигурни, дали правилният отговор на въпроса на детето е „ДА/ НЕ”, трябва да кажете:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ “Отговори на въпроса така, както ти го разбираш” или ▪ “Опитай се да дадеш отговор, който най-добре отразява твоето мнение” <p>Можете допълнително да инструктирате детето:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ “Можеш да напишеш това тук, в полето: <i>Желаете ли да напишете/ кажете нещо повече?</i>”
Метрична измерителна скала	
Много ли е важно да дам точен отговор (а именно, да преброя колко пъти нещо се е случило)	Да важно е! Но ако ти е трудно да ги преброиш, можеш да използваш приблизителните цифри под точния брой (например, 13-50 пъти за изминалата година означава няколко пъти месечно)
Ако нещо се е случило не през изминалата година, а преди това, само веднъж, какво да отговоря? “Никога” или “случвало се е преди”?	Трябва да отбележиш „Не през изминалата година, но ми се е случвало преди” И, ако желаш, можеш да напишеш, че ти се е случило само веднъж тук, в полето „Желаете ли да напишете/ кажете нещо повече”

III. ОБЩИ ВЪПРОСИ, ЗАДАВАНИ ОТ ДЕЦА

Можем ли да преминем към следващия въпрос и после да се върнем?

► За предпочитане е да следвате последователността на въпросите. Въпреки това, ако срещнете затруднение при отговарянето на някой въпрос, можете да преминете към следващия, но моля, не забравяйте да се върнете след това.

Ако нещо се е случило не през изминалата година, а преди това и само веднъж, какво да отбележа - никога или случвало се е преди?

► Трябва да отбележиш „Не през изминалата година, но ми се е случвало преди”. И, ако желаш, можеш да напишеш, че ти се е случило само веднъж тук, в полето „Желаете ли да напишете/ кажете нещо повече”.

Как ще използвате информацията, която събирате?

► Ще съберем заедно всички отговори на децата и родителите, което ще ни помогне да разберем, какви въпроси занимават децата и/ или семействата.

Тези въпросници/резултатите ще бъдат предоставени на Министерството на образованието ли?

► Не, въпросниците/резултатите няма да бъдат предоставени на Министерството на образованието и на никой друг, освен на организацията, която провежда проучването.

o **Самостоятелно попълване:** Всички въпросници са анонимни, и никой никога няма да бъде информиран за това, как си отговорил/а, освен в случаите, когато ти искаш да говориш с някого за нещо и само ако разкриеш, че живота на някого е в опасност.

o **По време на интервю:** Цялата информация е конфиденциална, с изключение на случаите, когато се разкрива, че нечий живот е в опасност .

Мога ли да кажа на родителите си за някои от темите, по които говорихме?

► Можеш да споделиш с родителите си (или с който и да е) колкото информация пожелаеш.

Кои са училищата, които ще посетите?

► Ще посетим училищата, които се намират на територията на Благоевградска/Варненска/Великотърновска области, но не знам/не си спомням, точно кои.

IV. ОБЩИ ВЪПРОСИ, ЗАДАВАНИ ОТ РОДИТЕЛИ

Трудно ми е /не е коректно/ не искам да отговарям от името на другия родител/ грижещ се

▶ Всичко е наред! Не сте длъжни да го правите; можете да изберете да отговаряте само за себе си.

✚ Какво забелязахте/ открихте от отговорите на моето дете?

Забелязахте ли нещо особено в отговорите на детето ми?

☒ Съжалявам, но така както не мога да разкрия на никого, какво Ви сте ми казал/а, така не мога да кажа, какво е казало детето Ви. Цялата информация, която ни е предоставило Вашето дете, е строго конфиденциална и не мога да я разкрия на кой друг.

✚ Как можете да бъдете сигурни, че родителите отговарят честно на въпросите?

Ако родителите правят такива неща, например използват оръжия и ножове, мислите ли, че биха Ви казали?

☒ Не сме сигурни, че те ще отговорят на тези въпроси или дали ще отговорят честно. Въпреки това, ние сме длъжни да ги зададем поради факта, че знаем, че някои деца имат такъв вид преживявания.

Имаме ли в нашата страна закон, който забранява телесното наказание/ насилие на деца?

▶ Ако сте включили въпрос по избор/ незадължителен въпрос #51: Помолете родителя първо да отговори (а именно – „ДА”, „НЕ” или „НЕ ЗНАМ”), след което можете да отговорите на въпроса му/й. (отговор: да има такъв закон)]

✚ Родителите правят ли такива неща на децата си?

Такива неща случват ли се на децата и техните семейства?

Възможно ли е въобще такива неща да се случват?

▶ Разбирам, че някои от поведенията може да Ви се струват странни и крайни, но понякога, когато родителите наказват децата си, наистина може да се случи родители да надхвърлят границата. Не отговаряйте веднага на такъв тип въпроси. Ако въпросът е риторичен (което не е рядкост), в повечето случаи родителят ще отговори сам.

Ако проучването е анонимно, защо трябва да пиша името си във формата за съгласие?

▶ Проучването е анонимно, тъй като името Ви не се появява никъде във въпросника. Тази форма ще се съхранява отделно от въпросниците и не е необходимо да пишете името си, ако не желаете. Но на нас ни е необходим подпис от Вас или нещо подобно. Вашият подпис е нужен само на нас, тъй като всички проучвания са обект на етични комисии и училището, Министерството на образованието, Югозападен университет "Неофит Рилски" или Европейската комисия и те могат да поискат от нас подписаното информирано съгласие, което доказва, че отговарящите на въпросите доброволно са приели да участват.

 Защо използвате този въпросник?

Сами ли го разработихте?

▶ Първоначалните въпросници, както за родители, така и за деца, бяха разработени от ISPCAN –която е интернационална общност за закрила на детето, в сътрудничество с УНИЦЕФ, за да може да се използва за проучването на Обединените нации за закрила на детето. 130 експерти от целия свят работиха заедно, за да разработят тези въпросници. Ние ги преведохме и адаптирахме към нашия език. Заедно с други колеги от 8 държави, с които си сътрудничим в рамките на това проучване, ние добавихме някои въпроси и променихме други.

Вие изглеждате много безпристрастен. Това заради ролята Ви ли е или характерът Ви е такъв?

▶ Прав/а сте! Това е част от работата ни и ние сме специално обучени за това. Това, от което се интересувам аз, е да регистрирам Вашето мнение и преживявания възможно най-точно. Поради това, моята роля тук е само да задавам и пояснявам тези въпроси, а не да изразявам собственото си мнение.

Въпрос №	Въпроси по ICAST-P (родители)	Стандартизиран отговор
5.1	Трябва ли да отбележа и детето, за което отговарям на въпросите, (че тя/ той живее в същата къща)?	Не, трябва да отбележите ВСИЧКИ други хора, освен детето, за което отговаряте на въпросите. За всеки човек, трябва да отбележите нейната/ неговата връзка с детето. Не забравяйте да отбележите и себе си.
6	Имате предвид трето лице, отделно от мен и бащата/ майката ли?	Не, имаме предвид отделно от Вас, кой е вторият човек (ако има такъв), който се грижи за детето често. Този втори човек би могъл да бъде или другият родител или друго лице. Ако има повече от един човек, на следващия въпрос №7, трябва да изберете само един - човека, който се грижи за детето най-често.
7.1&8-39a	За кой друг човек трябва да отговоря на тези въпроси?	В зависимост от случая, насочете отговарящия, на базата на следващите, йерархично подредени опции: <ul style="list-style-type: none"> ▪ За другия родител на детето (ако живеят заедно) ▪ За другия, небиологичен родител (пастрок/-мачеха), който живее в една и съща къща с детето, или за другия родител на детето (който живее в друга къща) ▪ за <... > , който казвате във въпрос №7, че се грижи за детето ▪ за кой друг човек бихте желали да отговорите? (в случай, че нито един от горепосочените не е валиден)
	Трудно ми и не искам да отговарям от името на другия родител / грижещ се за детето. Ако родителят продължава да отказва.	Разбира се, че не сте длъжни и можете да решите да не отговаряте на въпроси, на които не желаете. Но, ако не Ви представлява трудност, бих искал най-учтиво да Ви помоля да се опитате да отговорите на въпросите и за другия родител/ грижещ се, доколкото Ви е възможно. Всичко е наред! Можете да отговаряте само за себе си.
8	За кои случаи? Когато е нещо важно или нещо не толкова важно?	За всички, независимо от това, колко важно е било лошото нещо, което детето е сторило
17a	Аз й/ му казах, че <ul style="list-style-type: none"> ▪ <...> но нямах намерение да го правя ▪ ще я/ го оставя в <...> и че <...> ще я/ го вземе Да отговоря ли „да“?	Да. Този въпрос Ви пита, дали сте отправяли такава заплаха към детето, а не дали сте я изпълнили или дали сте възнамерявали да я изпълните или не.
24	Обикновено пляскане по дупето на детето ли имате предвид или нещо по-лошо?	Имаме предвид пляскане по дупето на детето, без значение колко пъти и/ или колко силно.
28	Ами ако само съм го/ я	Дали сте заплашили, че ще направите така, но

a-b-c	заплашил, че ще направя така, но никога не съм?	не сте, не е включено в този въпрос. Тук се пита, дали сте го правили и колко пъти?
34a	Заплашвал съм я/ го, че ще му/ ѝ причиня болка, но не и че ще я/ го убия (или обратното)	Няма значение, дали сте сторили само едното или и двете неща, за които се пита във въпроса.
34a	Казах на детето си "Ще те убия", но това не беше заплаха, казах го на шега, а не сериозно.	В този случай, това не се брои като "заплаха за причиняване на болка или убиване" Важна забележка: Това е валидно само в случаи, когато фразата се използва с метафоричното си значение
38.2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Аз <....> на моето дете. Смятате ли, че той/ тя се е почувствал/а унижен/а? ▪ Сравних го/ я с някой друг, но не по начин, който го/ я е накарал да се почувства унижен/ а ▪ Исках да го/ я накарам да се почувства унижена, но той/ тя не се почувства по този начин 	Не мога да знам, как се е почувствало детето Ви. Вие трябва да прецените дали, според Вас, той/ тя се е почувствал/ а унижен/а. Трябва да броите само случаите, в които детето Ви се е чувствало унижено, независимо дали сте възнамерявали да го/ я накарате да се чувства така или не.
42.1	Само за вкъщи или мога да отговоря и за училището?	Не, трябва да кажете само, дали друго дете в дома Ви е сторило това.
45	Само един или повече от един отговор трябва да избира?	За този въпрос можете да изберете колкото отговора искате: трябва да изберете ВСИЧКИ методи, които Вие (или другият родител) прилагате за Вашето дете и считате за ефективни, а именно с помощта на които я/ го убеждавате да направи това, за което я/ го помолите.
45	На този въпрос трябва да отговоря само за методите, които аз използвам или и за методите на нейната/ неговата майка/ баща?	Можете да отговорите и за двамата: а именно, какво правите Вие и другият родител, за да убедите детето си да си промени държанието.
47 48	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Откъде да знам? ▪ Тези въпроси са твърде общи ▪ На всички въпроси ли трябва да отговарям или само на тези, чийто отговор знам? 	Интересуваме се само от личното Ви мнение по тези въпроси. т. е. в този въпрос не се пита, какво се случва в действителност, а какво смятате, че се случва
49i 49j	<p>Приятелят ми упражни насилие върху мен. Това брои ли се?</p> <p>Каква е разликата между сексуално насилие и принуждаване да правим секс?</p>	<p>Да, брои се.</p> <p>Сексуално насилие тук включва всякакво сексуално поведение, освен принуждаване за осъществяване на сексуален акт (за което се пита във въпрос №49j)</p>

Демографски въпроси		
1-6	За двамата родители ли трябва да отговоря на тези въпроси или само за себе си?	Да, за двамата; трябва да попълните тази колона за себе си (лявата, ако родителят, който отговаря на въпросите е майката, и дясната, ако родителят, който отговаря на въпросите е бащата) и другата колона за бащата/ майката на детето.
	Другият родител е починал/ не живее с детето. И в този случай ли трябва да попълвам и тази колона?	Да
	Човекът, който живее с детето, не е другият родител, а моят партньор/ съпруг/а. За кого трябва да попълня колоната?	За другия родител на детето (независимо от това, дали живеят заедно или не)
	ICAST-P се попълва от настойник/грижещ се, а не от родител: За кого да попълня демографските данни?	За родителите на детето
9	Имате предвид, дали съм ползвал/а само обществени услуги или дали съм ходила и на частен лекар или психолог?	И двата случая. Няма значение, дали услугата е била частна или обществена.
Всички въпроси		
Сторих това на детето си, но то беше <ul style="list-style-type: none"> ▪ "на шега" (за забавление) ▪ "случайно" 	<p>Както при останалите въпроси, трябва да напишете колко често се е случвало през последната година или дали се е случвало преди това (дали е било шега/ случайно или не)</p> <p>Единствено изключение: метафоричната употреба на фразата „Ще те убия” (виж също Въпрос №34а)</p>	
Метрична измерителна скала		
Ако нещо се е случило не през изминалата година, а преди това, само веднъж, какво да отговоря? “Никога” или “случвало се е преди”?	Трябва да отбележите „Не през изминалата година, но ми се е случвало преди”.	

Важна забележка за изследователите

Не забравяйте, че не Ви е позволено да обяснявате и да отговаряте на нито един въпрос със свои собствени думи.

На всички въпроси, за които няма стандартизирани отговори, трябва да отговорите по следния начин: „както го разбираш ти/ Вие” или „опитайте се да дадете най-точния отговор”.

Приложение 2а: Доклад– Въпросници за самостоятелно попълване (училищна среда)

Име на I изследовател:		Име на II изследовател:	
Име на училището и адрес:		Класна стая и брой ученици, присъстващи в класната стая (по пол):	Момчета: Момичета:
Дата и час:	____/____/____	от: ____:____ до: ____:____	Кодове на раздадените въпросници:

ICAST-CH		ICAST - P	
Откази от страна на децата да попълнят въпросника		Откази от страна на родителите да попълнят въпросника	
Колко?	Кои номера?	Откази за тяхното участие (брой)	Причини (ако са споменати):
Причини (ако са споменати):			
Съгласия от родители		Метод ICAST-P за събиране на данни	
Откази за участието на детето (брой)	Неполучени съгласия (брой)	☐ Самостоятелно попълване ☐ Интервю: _____ ☐ събиране в училище ☐ събиране след посещение на родителите: _____	
Коментари от въпросниците		Липсващи въпросници на родители	
		Номера	Коментари:
РАЗКРИТО/ ЗАПОДОЗРЯНО НАСИЛИЕ (посочете):		ЗАБЕЛЕЖКИ:	

Приложение 2б: Доклад – Структурирани интервюта

Име на интервюиращия:		Име на П изследовател:	
Дата и час:	____/____/____	Интервюиран:	☐ Родител ☐ Дете
	от: ____: ____		
	до: ____: ____		

A/A	Номер	Отказ от страна на родителя/ите	Коментари
1		☐ да участва детето ☐ да участва родителят Причини/ забележки	
		Отказ от страна на детето	
		Причини/ забележки	
2		☐ да участва детето ☐ да участва родителят Причини/ забележки	
		Отказ от страна на детето	
		Причини/ забележки	
3		☐ да участва детето ☐ да участва родителят Причини/ забележки	
		Отказ от страна на детето	
		Причини/ забележки	

Приложение **3а: Карти за интервю с родителите**
(да се отпечата от двете страни)

- **Никога**

През последната година (предишните 12 месеца):

- **1 - 2 пъти**
  - **3 - 5 пъти**
  - **6 - 10 пъти**
  - **Повече от 10 пъти**
-
- **Никога през изминалата година, но се е случвало преди**
  - **Не искам да отговоря**

- **Почти всички**
- **Повече от половината**
- **Около половината**
- **По-малко от половината**
- **Почти никой/ Никой**

Родител: Въпроси 8-42

Родител: Въпроси 47 – 48

- Много пъти
- Понякога
- Веднъж или два пъти
- Никога

- Не знам/ Не си спомням
- Не искам да отговоря

- Не, това никога не е ефективно
- През по-голямата част от време е неефективно
- През по-голямата част е ефективно
- Да, винаги е ефективно

Родител: Въпроси 49 а-ј

Родител: Въпрос 50

- Дискутирате/Провеждате диалог с него
  - Обяснявате му, защо нещо е правилно или грешно
  - Лишавате го от нещо (напр., да използва компютър, да гледа телевизия, покупка, спорт, джобни пари, мобилен телефон)
  - Похвалвате го
  - Обещавате му награди (напр. да му купите подаръци)
  - Сравнявате детето с други деца
  - Опитвате се да убедите детето да направи нещо
  - Давате му съвет

  - Спирате да говорите с детето, когато прави нещо нежелано
  - Оставете детето да изтърпи последствията, за да се поучи от своите грешки
  - Изслушвате обясненията, които детето дава за своето поведение
- Лишавате го от храна, вода или му забранявате да излиза от къщи
  - Наказвате го физически (напр. удряне/биене)
  - Предупреждавате детето за възможните последствия от действията му

  - Крещите/карате му се
  - Определяте правилата заедно с детето
  - Аз му определям строги правила
  - Аз му определям твърди/много строги правила
  - Постъпвам по начина, по който го съветвам и искам то да постъпва (давам му добър пример)
  - Друго (моля, напишете):

Родител: Въпрос 45

Приложение 3б: Карти за интервю с детето
(да се отпечата от двете страни)

Твоите родители са:

- Женени
- Разведени/Разделени
- Съжителстват без брак
- Единият родител е починал

- Не искам да отговоря
- Не знам

Какво е образованието на родителите ти:

Майка

- Не е ходила на училище
- Начално образование
- Основно образование
- Средно образование
- Средно специално образование
- Средно специално образование
- Колеж /полувисше
- Висше
- Научна степен

Баща

- Не е ходил на училище
- Начално образование
- Основно образование
- Средно образование
- Средно специално образование
- Средно специално образование
- Колеж/ полувисше
- Висше
- Научна степен

Дете: Въпрос 5.1

Дете: Въпрос 5.2

- **Винаги**
- **Обикновено**
- **Няколко пъти**
- **Никога**

-
-
- **Никога през живота ми**

През последната година (предишните 12 месеца):

- **1 - 2 пъти (веднъж или два пъти годишно)**
- **3 - 5 пъти (няколко пъти годишно)**
- **6 - 12 пъти (месечно или на два месеца)**
- **13- 50 пъти (няколко пъти месечно)**
- **Повече от 50 пъти (въднъж седмично или по-често)**
- **Никога през изминалата година, но ми се е случвало преди**
- **Не искам да отговоря**

Дете: Въпрос 10.1 -10.2

Дете: Въпроси (11-14) & (18 – 46)

момиче

- Да
- Не съм сигурна
- Не
- Никога през изминалата година, но се е случвало преди

момче

- Да
- Не съм сигурен
- Не
- Никога през изминалата година, но се е случвало преди

Момиче: Въпроси (15а - 17)

Момче: Въпроси (15а - 17)

Обсъждат/провеждат разговор с мен

Обясняват ми защо нещо е правилно или неправилно

Лишават ме от нещо (напр. да гледам телевизия, да ползвам компютър, покупка, спорт, джобни пари, мобилен телефон)

Похвалват ме

Обещават ми награда (напр. да ми купят подарък)

Сравняват ме с други деца

Опитват се да ме убедят да направя нещо

Дават ми съвет

Моите родители постъпват по начина, по който ме съветват (дават ми добър пример)

Оставят ме да страдам от последствията, за да се поуча от грешките си

Изслушват обясненията ми за моето поведение

Лишават ме от храна, вода или ме заключат вкъщи

Наказват ме физически (напр. удряне/биене), ...

Предупреждават ме за възможните последствия от моите действия

Крещят ми/ карат ми се

Определят правилата заедно с мен

Определят ми строги правила

Определят ми много строги правила

Спираат да ми говорят, когато правя нещо нежелано.....

Друго (напиши какво):

Друго (напиши какво):

Дете: Въпрос 10.3

Приложение 4а: Модифициран ICAST-CH въпросник

Приложение 4b: Модифициран ICAST-P въпросник